

УДК 39:069 «18/20 ст.»

**ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ «ІНШОГО» В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ МУЗЕЯХ
У КОНТЕКСТІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ**

Вербицька Поліна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини, Національний університет «Львівська політехніка», Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3123-0768>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v48i.793>
Polina.V.Verbytska@lpnu.ua

Базуючись на ґрунтовному аналізі європейських наукових праць у царині музеології, представлено генезу європейських етнографічних музеїв і політичний контекст їх функціонування наприкінці XIX – поч. XX ст. Музеї, де експонувалися етнографічні об'єкти для публічного ознайомлення, створювали уявні імперські простори, що базувалися на еволюціоністських теоріях антропології та пов'язували європейців із колоніальним світом. Виділено характерні риси наративу Габсбурзької монархії щодо субнаціональних утворень імперії, що мало вплив на створення національних та регіональних музеїв в Австро-Угорщині. Підкреслено значення першої наукової етнографічної виставки в Коломиї у 1880 р. на розвиток етнографічного музеєзнавства Галичини. Дослідження порушує складні питання еволюції етнографічних музеїв у сучасному постколоніальному світі. Охарактеризовано виклики, пов'язані з переосмисленням ролі етнографічного музею в сучасному глобалізованому полікультурному суспільстві. Розглянуто суперечності і досвід репрезентації образу різних етноконфесійних спільнот у полікультурному суспільстві на прикладі експозицій музеїв Польщі.

Ключові слова: етнографічний музей, деколонізація, експозиція, етноконфесійна спільнота, образ «іншого», полікультурність, Габсбурзька імперія, Польща.

Постановка проблеми. Конференція «Майбутнє етнографічних музеїв», що відбулася у липні 2013 р. у музеї етнографії та археології Оксфордського університету Пітт-Ріверса, ознаменувала завершення п'ятирічного проекту RIME (Міжнародна мережа етнографічних музеїв), який фінансувався Європейським Союзом і в якому брало участь десять найбільших європейських етнографічних музеїв [16]. Метою проекту RIME було заохотити етнографічні музеї переосмислити свої пріоритети у відповідь на все більш глобалізований та мультикультурний світ. У рамках проекту всесвітньо відомі європейські етнографічні музеї об'єднали свій досвід для організації наукових дискусій з наріжних питань теорії постколоніалізму, пов'язаних зі сприйняттям «іншого», зокрема й народів інших континентів. Як проект загалом, так і його заходи (виставки, симпозиуми, експозиції й публікації) мали на меті порушити дискусію про призначення етнографічних музеїв у сучасному багатокультурному й мінливому світі й запропонувати нові способи мислення та роботи в музеях у майбутньому.

У глобалізованому та мультикультурному світі необхідно переосмислити місце і роль етнографічних музеїв. Враховуючи радикальні зміни, які переживають сучасні європейські суспільства та інтенсивні міграційні потоки, які супроводжують ці зміни, музеї переглядають свої пріоритети [20]. Етнографічні музеї, зазвичай, створені у контексті колонізаційних практик імперій, кардинально змінилися після здобуття колоніями незалежності. Відтак наприкінці XX – поч. XXI ст. ці культурні інституції зіткнулися з науковими та соціальними викликами, пов'язаними з переорієнтацією своєї первісної функції збирання і популяризації екзотичних предметів.

Останні дослідження та публікації. В академічному та публічному дискурсі зростає рівень занепокоєння щодо ролі й призначення етнографічного музею в сучасному глобалізованому багатокультурному світі. Ця тематика перебуває у фокусі уваги міжнародних конференцій і наукових досліджень у цілому світі (Harris, 2013; Aronsson, Elgenius, 2014; Qureshi, 2019). У низці досліджень розглядаються підходи, спрямовані на подолання ексклюзивного досвіду етнографічних музеїв у колоніальному світі й трансформації етнографічної музеології в контексті теорії постколоніалізму (MacKenzie, 2010; Knell 2010; Groten, 2022).

Генеза етнографічної музеології й функціонування музеїв у колоніальному світі лише нещодавно стала об'єктом наукового інтересу європейських дослідників (Gosden, Larson, Petch, 2007; Eriksen, Nielsen, 2013; Boursiquot, 2016). Незважаючи на переосмислення образу «іншого» в музейних експозиціях, що відбуваються в світовій музеології й антропології у XXI ст., у сучасній Польщі існує брак публічних дискусій щодо практичного застосування нових критичних підходів до етнографічної музеології в контексті теорії постколоніалізму, за винятком декількох інноваційних досліджень (Snochowska-Gonzalez, 2012; Murawska-Muthesius, Piotrowski, 2015; Bukowiecki, Wawrzyniak, 2019; Lehrer, Murzyn-Kupisz, 2019; Jełowicki, 2021).

Дослідниця Сноховська-Гонзалез розглядає проблеми польської постколоніальності як цікавий тест як для самої постколоніальної теорії, так і для аналізу польської дійсності [21]. Фундаментальну працю, присвячену українським етнографічним колекціям у Польщі, здійснив Єловицький [11]. На основі ґрунтовних досліджень, проведених у 2010-2012 рр. у понад десяти польських музеях, автор визначив багатовимірний і багатоконтекстний спосіб функціонування українських колекцій у польській культурі. Виходячи за рамки нових єврейських музеїв Польщі, що отримали міжнародну популярність, дослідники Лерер і Мурзин-Купіш проаналізували представлення єврейської етнічної спільноти в етнографічних музеях Польщі [15]. Незважаючи на потужний розвиток теорії деколонізації і декомунізації в українській історіографії, практично відсутні дослідження щодо представлення образу етнопонаціональних спільнот в музейних експозиціях.

Мета статті – представити генезу європейських етнографічних музеїв і політичний контекст їх функціонування в колоніальному світі.

Окрім того, вона порушує складні питання їх еволюції у сучасному постколоніальному глобалізованому суспільстві. У дослідженні також розглядаються виклики, пов'язані з роллю музейних експозицій у репрезентації етнопонаціональних спільнот у багатокультурному суспільстві на прикладі польського музейного простору.

Виклад матеріалу дослідження. Усі музеї були частиною ширшого музейного ландшафту, який розвивався в Європі у XIX ст. Ідеї етнографії як науки, що займається вивченням людських суспільств і культур, з'явилася, як відомо, ще в епоху Просвітництва. На початку XIX ст., разом із розвитком наукової дисципліни антропології, виникли перші публічні етнографічні музеї як спеціалізовані заклади, де експонувалися твори мистецтва, старожитності та предмети побуту неєвропейських культур неєвропейських народів. Етнографічні та колоніальні музеї, зокрема, отримали широку увагу науковців як місця, що мають на меті поширювати знання про колоніальний світ та відносини Європи з ним [16].

Етнографічні музеї є одним із актуальних типів імперських музеїв, які мають тривалу історію, пов'язану з виникненням наукової дисципліни антропології, знання якої поширювалися серед широких верств населення через етнографічні виставки та музеї [8].

Музеї, де експонувалися етнографічні об'єкти для публічного ознайомлення, створювали уявні імперські простори, що пов'язували європейців із колоніальним світом. Ранжування суспільств і культур було вкорінене в старих уявленнях про європейську вищість, і відроджене новими еволюціоністськими теоріями фізичної антропології. Колоніальні музеї, створені після 1900 р., були пізнішим доповненням до них [3].

Водночас музейні заклади стали головним засобом, за допомогою яких у XIX ст. реалізовувалися процеси націєтворення, оскільки вони інституціоналізували використання культури для досягнення політичних цілей, намагаючись дисциплінувати публіку до сприйняття певних наративів у музейних експозиціях [8]. Відтак музеї все більше зосереджувалися на освіті та просвітницькій роботі з населенням імперій. З метою підкреслення значення музеїв як виразників культурного надбання цивілізації, архітектура їх монументальних споруд перетворила їх на помітні місця міського ландшафту.

Музеї стали також відповіддю на наукову потребу зберігати, класифікувати та вивчати витвори людства і природи. Етнографічні артефакти розглядалися як вираження матеріальної культури певного суспільства. Музейна етнографія характеризувалася не лише інтересом до об'єктів: вона визначала спосіб, у який музеологія практикувалася, її цілі та методи енциклопедичної інвентаризації культур, народів чи етнічних груп світу, що досягалася шляхом систематичного збирання предметів [2]. Такий підхід успадкований від природничих наук і музеїв природничої історії, що полягав у збиранні, класифікації та визначенні природних законів.

Етнографічні музеї стали численними наприкінці XIX ст. Акумуляуючи цінні колекції, вони залишалися на чільному місці європейського музейного ландшафту впродовж всього XX ст. Серед найбільших – музей у Лейдені, Берлінський етнографічний музей, етнографічний музей палацу Трокадеро в Парижі, Музей Пітт-Ріверса в Оксфорді та Музей і сади Горнімана в Лондоні [20]. Оскільки наука стала глобальним явищем, музеї не обмежувалися колоніальними державами, а також виникли у Відні, Копенгагені, Осло, Базелі, Стокгольмі.

На думку Раффлера, походження національних та регіональних і провінційних музеїв, створених за часів Габсбурзької імперії, пов'язане насамперед із *Länderbeschreibungen* (Опис країн), тобто документами, що описували особливості кожного регіону та його мешканців [21]. Відомості про народи імперії та її регіональне розмаїття були матеріалізовані і задокументовані не лише в письмовій формі, але й у вигляді колекції предметів. Дотримуючись ідеї субнаціональних утворень, Габсбурзька монархія підтримувала наратив, згідно з яким імперія складалася з окремих самобутніх регіонів, а імператори були представниками всіх регіонів. Не маючи змоги націоналізувати своє ядро

після 1866 р., Австро-Угорщина посідала унікальне становище серед європейських імперій які знаходили свою єдність в імперських державних структурах [23].

Два головні імперські музеї у Відні – музей історії мистецтв і музей природознавства були спроектовані для демонстрування відвідувачам могутності Габсбурзької монархії, проте вони були позбавлені націоналістичного забарвлення, що є характерним для музеїв інших імперій [14]. Саме таку парадигму наслідував австрійський музей народної культури, заснований у 1894 р. у Відні. Ініціатива його створення належала двом працівникам відділу передісторії та етнографії музею природознавства.

На протипагу національним настроям, що втілювалися у музейні наративи в різних європейських країнах того часу, на думку Габерландта і Гайна, засновників музею народної культури у Відні, музей мав би представляти всі народи Австро-Угорщини від Карпат до Адріатики [12; 230].

Водночас у межах імперських кордонів можна було віднайти низку регіональних музеїв, які, з одного боку, знаменували регіональне розмаїття імперій, а з іншого — плекали ідеї націєтворення окремих її регіонів. Не випадково перші регіональні музеї з'явилися саме в німецькомовних частинах Габсбурзької монархії, оскільки домінування німецькомовного населення стало характерною рисою цієї імперії. Відомі музеї засновуються в Граці (Штирія) в 1811 р., Інсбруку (Тіроль) у 1823 р., Лінці (Верхня Австрія) у 1833 р. [1].

Гене́за етнографічних музеїв в Європі супроводжувалася процесом організації потужних виставок і світових ярмарків. Починаючи з лондонської Великої виставки 1851 р., національна промисловість, мистецькі витвори й технічні винаходи виставлялися на публічний огляд. В умовах австрійського домінування відбувалися виставки, присвячені сільському господарству та промисловості, що стало відображенням прихильного ставлення австрійського Уряду до національних регіонів багатоетнічної імперії. На цих заходах із часом виникли окремі етнографічні відділи, акцентуючи увагу на матеріальному аспекті етнічної культури різних регіонів країни, переважно на домашній промисловості.

Орієнтиром організації низки регіональних виставок в Австро-Угорщині став приклад Віденської всесвітньої виставки (1873 р.), де представлено два великі етнографічні розділи: домашня промисловість і народне мистецтво. Делегат галицького виставкового комітету граф Дідушицький привіз до Відня селянську хату і представив, серед іншого, костюми галицьких селян із Гуцульщини та Підляшшя, вироби з дерева, глини та шкіри. Своєю участю у віденській виставці він започаткував надзвичайно активну виставкову діяльність, в якій дослідники вбачають коріння кураторського способу побудови експозиції [17]. У цьому контексті заслуговує на увагу теза польського дослідника Єловицького, про те, що польська етнографія народилася з вивчення народної культури українців, у процесі чого з великими труднощами зростало розуміння спочатку її культурної автономії, а потім й етнічної самобутності [10].

За впливом на розвиток етнографічного музеєзнавства Галичини непересічне значення мала перша професійна етнографічна виставка в Галичині, що відбулася у Коломиї у 1880 р. Виставка мала науковий характер, адже стала результатом наукових досліджень етнографа О. Кольберга. Більшість представлених предметів, що належала до української матеріальної культури, були поділені на дві групи: перша містила зразки матеріальної культури, пластичних мистецтв, обрядів та історичних пам'яток; друга присвячувалася породам овець, коней, гуцульської великої рогатої худоби, а також деревам і рослинам, зокрема тим, що використовувалися в лікувальних цілях [17]. Виставка в Коломиї викликала неабиякий інтерес до Гуцульщини, започаткувавши практику колекціонування артефактів, пов'язаних з її народною культурою.

У Центрально-Східній Європі у XIX-XX ст. етнографічні музеї традиційно стали інструментом впливу політичних еліт, хранителями національної самобутньої культури та пов'язувалися з особливостями процесів націєтворення. Музеї того часу створювали потужні образи себе і не менш потужні образи «інших», сприяючи ворожнечі та конфліктам у багатонаціональних суспільствах [13]. Відповідно вони були привабливими для прихильників націоналізму в колоніальному світі, які прагнули пристосувати національні музеї до своїх антиколоніальних потреб [1].

Зокрема, етнографічна музеологія, що виникла у Польщі наприкінці XIX ст. під впливом розвитку наукових дисциплінарних категорій, розвивалася також у рамках ширшого політичного проекту національної консолідації і відновлення державності. Тривалу актуальність етнографічних музеїв у Польщі дослідники пояснюють кількома чинниками: їх сприйняття в суспільстві як репрезентантів демократичної культури народу; функціонування як привабливі місця для позашкільних та вихідних заходів «неформальної освіти» для школярів та сімей; ренесанс інтересу, який вони переживають у зв'язку з інтересом до переосмисленої народної, етно дизайнерської естетики [15].

Аналіз етнічних колекцій у Польщі дає змогу проаналізувати їх роль в історії взаємних міжетнічних стосунків та польському етнографічному колекціонуванні. Поняття внутрішньої колонізації Сноховська-Гонзалез використовує щодо окреслення складних відносин між мешканцями східних областей Другої

республіки, де соціальний і класовий поділ накладався на відмінності національності та віросповідання. «Колонізація виявляється полонізацією, влада завжди має обличчя «панів» і католиків, а «чернь» – це православні, русини» [22: 717]. Важливим у цьому контексті було не громадянство колоніальної імперії, а розвиток постколоніальної уяви, навіть якщо вона ніколи не була підкріплена реальною колонізацією. Участь у відтворенні постколоніальної уяви створювала можливість долучитися до переможців колоніальних перегонів, що проявлялося (і продовжує проявлятися) як співтворчість колоніального дискурсу – європоцентричного, орієнталістського та расистського [22; 219].

Вказуючи на привілейоване становище поляків у ставленні до пробудження етнічної свідомості українців, їх домінуючий економічний, політичний і культурний статус у Галичині з 1867 р., на думку Єловицького, українські етнографічні колекції в Польщі позначені польськими прагненнями до домінування [10]. З перспективи останніх двох століть дослідник розглядає їх у контексті культурного експансіонізму, порівнюючи ситуацію в краї з відносинами в європейських колоніях на інших континентах [11].

Заслугове на увагу аналіз дослідниками презентації образу єврейської етнічної спільноти в етнографічних музеях Польщі. Зокрема, в експозиції етнографічного музею в Кракові ім. С. Удзели її образ ще нещодавно було репрезентовано у вигляді костюмів, масок, ляльок у різдвяних вертепах чи фігурках, що продавалися на великодних ярмарках, а манекен у плащі та карикатурній масці ортодоксального єврея був позначений просто як «жид» [15]. У вересні 2019 р. демонстрація масок колядників в етнографічному музеї у Кракові (включно з найбільш негативними карикатурними зображеннями євреїв) була вилучена з експозиції. Це відбулося після відкритої дискусії з директором музею, ініційованої місцевою організацією FestivALT: Нові течії в сучасному єврейському мистецтві в рамках серії критичних заходів у Кракові [15].

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 р. з'явилися умови позитивної динаміки у розвитку українсько-польського суспільного діалогу й співпраці у культурній царині. Вираження цих тенденцій у польській музеології виявилось в зростанні уваги до українських колекцій. Так тимчасова експозиція «Сила України» в етнографічному музеї у Кракові ім. С. Удзели (музей містить майже 7.500 предметів етнографічної україністики, що є найчисельнішою у Польщі), стала спробою познайомити польську публіку і громадськість зі спадщиною українських сусідів, а також викликати почуття гордості за власну спадщину у вимушених українських мігрантів у Польщі [19]. Експозиція супроводжувалася демонстрацією архівних фотодокументів із колекції, датовані кінцем XIX – початком XX ст., на яких зображено українську природну і культурну спадщину. Всі об'єкти на виставці супроводжувалися короткою інформаційною довідкою польською та українською мовами в синьо-жовтій барві. Ця тимчасова виставка стала реальним внеском етнографічного музею у Кракові в ознайомлення польської громадськості з українською історією та культурою.

У контексті репрезентації етноконфесійних спільнот у музейній експозиції заслугове на увагу досвід етнографічного музею у Тарнові (філії регіонального музею), де ще у 1990 р. відкрито постійну експозицію, присвячену ромській історії та культурі. Ромська етнографічна колекція музею налічує майже 1000 експонатів; крім того, містить зібрання фото-, кіно- та фотодокументів й архіву, тут працює спеціалізована бібліотека [7]. На основі постійної експозиції та колекції музею у Тарнові регулярно організовує численні культурні та освітні проекти, що популяризують ромську культуру та історію. До прикладу, міжнародний ромський караван «Меморіал» – регулярна подія, що полягає у реконструкції мандрівного ромського каравану, під час якої учасники відвідують місця, пов'язані з геноцидом ромів під час Другої світової війни в Малопольщі.

Висновки. На підставі аналізу фахової літератури встановлено, що у глобалізованому та мультикультурному світі необхідно переосмислити місце і роль етнографічних музеїв. Репрезентація образу етнонаціональних спільнот у полікультурному суспільстві, які історично спільно проживали на певній території, стосується репрезентації образу «іншого». Втілення критичних підходів в етнографічній музеології у контексті деколонізації ґрунтується на критичній позиції та глибокій рефлексії. Зокрема, як свідчать опитування польських музейників, амбівалентність, що оточує єврейську тематику в польських музеях, пояснюється низкою чинників: єврейський контент є об'єктом експонування інших спеціалізованих музеїв; недостатня кількість музеалій в єврейських колекціях; брак компетентностей кураторів у цій галузі, а також їх незацікавленість у висвітленні теми [15].

Етнографічні музеї здатні запропонувати унікальний погляд у спробах перейти від ексклюзивної, етнонаціональної моделі до моделі, яка враховує як минуле, так і сучасне полікультурне розмаїття. Винайдення мови для відображення культури етнічних спільнот в етнографічних музеях потребує їх утвердження як етнографічних суб'єктів [10].

Нові явища поступово змінюють підходи і практики представлення цього образу в європейських етнографічних музеях. Важливим у цьому контексті є зміна наративів постійної музейної експозиції шляхом упровадженню критичних кураторських підходів у контексті теорії постколоніалізму, руйнуючи успадковані музейні традиції експонування і соціальні стереотипи.

Потенціал етнографічного музею у глобалізованому багатокультурному суспільстві знаходиться у площині розбудови порозуміння, діалогу, толерантності у відносинах із багатоетнічними сусідами. Приклад реконцептуалізації окремих польських етнографічних експозицій є актуальним для європейських полікультурних суспільств, зокрема України. Результати дослідження можуть стати внеском в український науковий дискурс постколоніалізму. Перспектива подальших досліджень цієї теми пов'язана з розвитком критичних підходів до етнографічної музеології в контексті репрезентації образу різних етнічних спільнот на прикладі українського музейного простору, а також країн-сусідів України.

Список використаної літератури

1. Aronsson P. & Elgenius G. *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change*. Taylor & Francis, 2014. 226 p.
2. Bennett T. *The Exhibitionary Complex*. *New formations* (4), 1988. P. 73-102.
3. Boursiquot F. *Ethnographic Museums: From Colonial Exposition to Intercultural Dialogue*. In I. Chambers, A. De Angelis, C. Ianniciello & M. Orabona (Eds.), *The postcolonial museum: The arts of memory and the pressures of history* (P. 63-89). Routledge. 2016.
4. *Building National Museums in Europe 1750-2010*. Conference proceedings from Eu Na Mus, European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen, Bologna 28-30 April 2011. Peter Aronsson & Gabriella Elgenius (Eds) *EuNaMus Report No 1*. Published by Linköping University. URL: http://www.ep.liu.se/ecp_home/index.en.aspx?issue=064. Retrieved 2024-03-16.
5. Bukowiecki Ł. *Things of Warsaw and Things of the Past: Evolution and Priorities of the Museum of Warsaw*. *ECHOES: European Colonial Heritage Modalities in Entangled Cities*. 2019. 31 p.
6. *Framer Framed*. Symposium: *The Future of Ethnographic Museums*. URL: <https://framerframed.nl/blog/the-future-of-ethnographic-museums/>. Retrieved 2024-03-16.
7. Gancarz N. *Kolekcja Romska zwana Amaro muzeum*. *Muzealnictwo*, (58), 2017. P. 268-276.
8. Groten M. *Propaganda and science in imperial museums*. In M. Groten (Ed.), *The Architecture of Empire in Modern Europe: Space, Place, and the Construction of an Imperial Environment, 1860-1960* (P. 229-282). Amsterdam University Press. 2022.
9. Harris C. & O'Hanlon M. «The Future of the Ethnographic Museum». *Anthropology Today* 29 (1), 2013. P. 8-12.
10. Jełowicki A. *Etnicyzowanie Przedmiotów i jego skutki. O roli Ukrainskich zbiorów etnograficznych w Polsce*. *Muzealnictwo*, 58. 2017. P. 208-213.
11. Jełowicki A. *Zbiory etnograficzne kultury ukraińskiej w Polsce. Charakterystyka i recepcja*. 2015. 281 p.
12. Johler B. *Das Österreichische Museum für Volkskunde in Zeiten politischer Umbrüche. Erste Einblicke in eine neue Wiener Museumsgeschichte*. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, vol LXII/111, 2008. P. 229-263.
13. Knell S. J. 'National museums and the national imagination', in Knell et al. (eds) *National Museums: New Studies from around the World* (P. 3-28). Routledge, London. 2010.
14. Kriller B. *Das kunsthistorische Museum—Architektur als Instrument der Erinnerung—Malerei als Zeitzeuge der Wissenschaft. Speicher des Gedächtnisses: Bibliotheken, Museen, Archive, Teil, 1*. 2000. P. 215-228.
15. Lehrer E., & Murzyn-Kupisz M. *Making Space for Jewish Culture in Polish Folk and Ethnographic Museums: Curating Social Diversity after Ethnic Cleansing*. *Museum Worlds*, 7 (1). 2019. P. 82-108.
16. MacKenzie J. M. *Museums and empire: Natural history, human cultures and colonial identities*. Manchester University Press. 2010. 272 p.
17. Maniak K. *Współczesne muzealnictwo etnograficzne: kuratorski model tworzenia kolekcji i ekspozycji oraz programów działania, na przykładzie wybranych muzeów w Polsce i Europie, na przełomie XX i XXI wieku (Doctoral dissertation)*. 2018. 265 p.
18. Matwijewicz J. *Moc Ukrainy. Noc Muzeów 2022 w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli w Krakowie. Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej*, 9 (1). 2022. P. 327-350.
19. Qureshi S. *Peoples on parade: exhibitions, empire, and anthropology in nineteenth-century Britain*. University of Chicago Press. 2019. 392 p.
20. Raffler M. *Museum-Spiegel der Nation?: Zugänge zur historischen Museologie am Beispiel der Genese von Landes- und Nationalmuseen in der Habsburgermonarchie*. Böhlau Verlag Wien. 2008. 386 p.
21. Snochowska-Gonzalez C. «Post-colonial Poland: On an Unavoidable Misuse». Translated by Katarzyna Nowakowska. *East European Politics and Societies and Cultures* 26, no. 4. 2012. P. 708-723.
22. Telesko W. *Geschichtsraum Österreich: die Habsburger und ihre Geschichte in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts (Vol. 1)*. Böhlau Verlag Wien. 2006. 576 p.

References

1. Aronsson P. & Elgenius G. *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change*. Taylor & Francis, 2014. 226 p.

2. Bennett T. *The Exhibitionary Complex*. New formations (4), 1988. P. 73-102.
3. Boursiquot F. *Ethnographic Museums: From Colonial Exposition to Intercultural Dialogue*. In I. Chambers, A. De Angelis, C. Ianniciello & M. Orabona (Eds.), *The postcolonial museum: The arts of memory and the pressures of history* (P. 63-89). Routledge. 2016.
4. *Building National Museums in Europe 1750-2010*. Conference proceedings from EuNaMus, European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen, Bologna 28-30 April 2011. Peter Aronsson & Gabriella Elgenius (Eds) EuNaMus Report No 1. Published by Linköping University. URL: http://www.ep.liu.se/ecp_home/index.en.aspx?issue=064. Retrieved 2024-03-16.
5. Bukowiecki Ł. *Things of Warsaw and Things of the Past: Evolution and Priorities of the Museum of Warsaw*. ECHOES : European Cultural Heritage Modalities in Entangled Cities. 2019. 31 p.
6. *Framer Framed*. Symposium: The Future of Ethnographic Museums. URL: <https://framerframed.nl/blog/the-future-of-ethnographic-museums/>. Retrieved 2024-03-16.
7. Gancarz N. *Kolekcja Romska zwana Amaro muzeum*. *Muzealnictwo*, (58), 2017. P. 268-276.
8. Groten M. *Propaganda and science in imperial museums*. In M. Groten (Ed.), *The Architecture of Empire in Modern Europe: Space, Place, and the Construction of an Imperial Environment, 1860-1960* (P. 229-282). Amsterdam University Press. 2022.
9. Harris C. & O'Hanlon M. «The Future of the Ethnographic Museum». *Anthropology Today* 29 (1), 2013. P. 8–12.
10. Jełowicki A. *Etnicyzowanie Przedmiotów i jego skutki. O roli Ukraińskich zbiorów etnograficznych w Polsce*. *Muzealnictwo*, 58. 2017. P. 208-213.
11. Jełowicki A. *Zbiory etnograficzne kultury ukraińskiej w Polsce. Charakterystyka i recepcja*. 2015. 281 p.
12. Jöhler B. *Das Österreichische Museum für Volkskunde in Zeiten politischer Umbrüche. Erste Einblicke in eine neue Wiener Museumsgeschichte*. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, vol LXII/111, 2008. P. 229-263.
13. Knell S. J. 'National museums and the national imagination', in Knell et al. (eds) *National Museums: New Studies from around the World* (P. 3-28). Routledge, London. 2010.
14. Kriller B. *Das kunsthistorische Museum—Architektur als Instrument der Erinnerung—Malerei als Zeitzeuge der Wissenschaft. Speicher des Gedächtnisses: Bibliotheken, Museen, Archive, Teil, 1*. 2000. P. 215-228.
15. Lehrer E., & Murzyn-Kupisz M. *Making Space for Jewish Culture in Polish Folk and Ethnographic Museums: Curating Social Diversity after Ethnic Cleansing*. *Museum Worlds*, 7 (1). 2019. P. 82-108.
16. MacKenzie J. M. *Museums and empire: Natural history, human cultures and colonial identities*. Manchester University Press. 2010. 272 p.
17. Maniak K. *Współczesne muzealnictwo etnograficzne: kuratorski model tworzenia kolekcji i ekspozycji oraz programów działania, na przykładzie wybranych muzeów w Polsce i Europie, na przełomie XX i XXI wieku* (Doctoral dissertation). 2018. 265 p.
18. Matwijewicz J. *Moc Ukrainy. Noc Muzeów 2022 w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli w Krakowie*. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej*, 9 (1). 2022. P. 327-350.
19. Qureshi S. *Peoples on parade: exhibitions, empire, and anthropology in nineteenth-century Britain*. University of Chicago Press. 2019. 392 p.
20. Raffler M. *Museum-Spiegel der Nation?: Zugänge zur historischen Museologie am Beispiel der Genese von Landes- und Nationalmuseen in der Habsburgermonarchie*. Böhlau Verlag Wien. 2008. 386 p.
21. Snochowska-Gonzalez C. «Post-colonial Poland: On an Unavoidable Misuse». Translated by Katarzyna Nowakowska. *East European Politics and Societies and Cultures* 26, no. 4. 2012. P. 708–723.
22. Telesko W. *Geschichtsraum Österreich: die Habsburger und ihre Geschichte in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts* (Vol. 1). Böhlau Verlag Wien. 2006. 576 p.

UDC 39:069 «18/20 ст.»

EVOLUTION OF THE IMAGE OF THE «OTHER» IN EUROPEAN ETHNOGRAPHIC MUSEUMS IN THE CONTEXT OF DECOLONIZATION

Verbytska Polina – Prof. Dr. at the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Based on an analysis of scholarly works in museology, the article presents the genesis of European ethnographic museums and the political context of their functioning in the late nineteenth and early twentieth centuries. Museums that exhibited ethnographic objects for public viewing created imaginary imperial spaces based on evolutionary theories of physical anthropology and connected Europeans with the colonial world. The author highlights the characteristic features of the Habsburg monarchy's narrative about the subnational entities of the empire, which influenced the creation of national and regional museums in Austria-Hungary. The peculiarities of the formation of museum ethnography in Galicia during the Habsburg Empire are analyzed. The influence of the organization of large exhibitions on the genesis of European ethnographic museums is determined. The significance of the first scientific ethnographic exhibition in Kolomyia in 1880 for developing ethnographic museology in Galicia is emphasized. The study raises complex issues about the evolution of ethnographic museums in the modern postcolonial world. It identifies the challenges associated with rethinking the role of the ethnographic museum in a contemporary, globalized, multicultural society. The contradictions and experiences of museums in representing the image of different ethnic-confessional communities in a multicultural society are considered in the example of museum expositions in Poland. It has been defined that attempts to reformat the museum discourse on the representation of ethno-national communities in the expositions of ethnographic museums in Krakow and Tarnów have become an example of an innovative approach in ethnographic museology.

Key words: ethnographic museum, decolonization, exposition, ethno-confessional community, image of the «other», multiculturalism, Habsburg Empire, Poland.

Надійшла до редакції 22.03.2024 р.

УДК 781.68: 786.2

**НЕСТОР НИЖАНКІВСЬКИЙ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ ЧАСОПISY
«ВІЛЬНЕ СЛОВО»**

Зваричук Жанна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музичного виховання та диригування навчально-наукового Інституту мистецтв, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
<https://orcid.org/0000-0003-2552-7549>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v48i.794>
credoif@ukr.net

Розглянуто спогадові публіцистичні матеріали відомих культурно-мистецьких діячів української діаспори, присвячених життєтворчості композитора, викладача Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові початку ХХ ст., концертмейстера, музичного критика, суспільно-громадського діяча Нестора Нижанківського. Висвітлено тематико-змістову наповненість мемуарних дописів, що побачили світ на сторінках часопису «Вільне Слово».

Проаналізовано авторські публікації О. Соневицької, М. Нижанківської, В. Левицького, насичені багатим біографічним матеріалом із життя Н. Нижанківського. Встановлено джерелознавчу вартість спогадових пресодруків, котрі проливають світло на невідомі сторінки творчості фундатора української культури ХХ ст.

Ключові слова: українська культура, музично-критична публіцистика, публіцистика, Нижанківські, культурно-мистецьке життя, Східна Галичина, часопис «Вільне Слово».

Постановка проблеми. Духовне відродження соціокультурних процесів в Україні тісно пов'язане з дослідженням публіцистичних матеріалів, які заповнювали медійний комунікаційний простір ХХ ст. Численні пресодруки емігрантського середовища україномовних часописів містять невідомий інформаційний контент, зокрема висвітлюють вартісні сторінки життєтворчості митців, які були тривалий час вилучені з вітчизняного наукового обігу. До них належить творча особистість композитора, подвижника культурно-громадського середовища Східної Галичини першої третини ХХ ст. Нестора Нижанківського. Митці-емігранти, які в силу складних суспільно-політичних обставин, пов'язаних із приходом радянської влади, змушені були покинути свою землю і опинилися в інонаціональному світовому просторі. На шпальтах україномовних медіа ресурсів вони ділилися своїм інформаційним багажем у вигляді статей, присвячених видатним музикантам-українцям. Репрезентовані тематичні публікації широко представлені в тижневику «Вільне Слово», що друкувався у Торонто (Канада). На сторінках цієї газети містяться ціннісні дописи, в яких зафіксований творчо-духовний простір фундатора української культури Н. Нижанківського. В епоху відродження української державності з'являється все більше можливостей для вивчення персоніфікованих пресодруків про зазначеного митця, які поглиблюють «...окрему культурологічно-музикознавчу зону – нижанківствознавство» [8; 317]. На сьогоднішній час ці пресодруки «Вільного Слова» не були об'єктом наукового розгляду, тому актуальним є аналіз їх змістово-тематичного контенту.

Останні дослідження та публікації. Наукове окреслення життєтворчості Н. Нижанківського представлено у нарисах Ю. Булки [1–2]. Автор у виданні «Нестор Нижанківський: Життя і творчість» зазначає пресодрук «Спомин про Нестора Нижанківського» М. Нижанківської [7; 8], котрий побачив світ на шпальтах «Вільного Слова», у розділі «Бібліографія» [2; 44]. Тематичному контенту публікацій культурологічного змісту присвячений розділ монументальної монографії Г. Карась [4; 792–833], у якому, серед численних щоденників української діаспори, де друкувалися музично-критичні дописи, згаданий часопис «Вільне Слово» [4; 803]. Сьогоднішній інтернет-простір, оцифрування діаспорної періодики дали поштовх до поглибленого дослідження постаті Н. Нижанківського крізь призму україномовної преси інонаціонального середовища ХХ ст. Це статті «Тематичний спектр музично-культурологічних пресодруків часопису “Шлях Перемоги” (1954–1974 роки)» [10; 25–40] та «Культурологічно-біографічний наратив життєтворчості Нестора Нижанківського в часописі “Свобода”» [8; 312–318]. Публіцистичні матеріали присвячені Н. Нижанківському в щоденнику «Вільне Слово» є вартісними джерелознавчими документами, дослідження яких поглиблює творчий портрет митця.

Мета статті – здійснити тематико-змістовий аналіз пресодруків про Н. Нижанківського авторства Ольги Соневицької, Меланії Нижанківської, Василя Левицького на сторінках «Вільного Слова».